

291383

GRIGORE NANDRIȘ

Aurel C. Popovici

(1863--1917)

Cu „O mărturie“ de S. Mehedinți.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

EDITURA SOCIETĂȚII PENTRU CULTURA
ȘI LITERATURA ROMÂNĂ ÎN BUCOVINA

CERNĂUȚI, 1937.

TIPOGRAFIA MITROPOLITUL SILVESTRU

GRIGORE NANDRIȘ

Aurel C. Popovici

(1863—1917)

Cu „O mărturie“ de S. Mehedinti.

EDITURA SOCIETĂȚII PENTRU CULTURA
ȘI LITERATURA ROMÂNĂ ÎN BUCOVINA

CERNĂUȚI, 1937.

TIPOGRAFIA MITROPOLITUL SILVESTRU

291383

Conferință ținută în ziua de 9 Iunie 1937, cu prilejul
inaugurării *Societății pentru Cultură* din Rădăuți.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

O mărturie

Este limpede pentru orice om cinstit, că gloatele nu se îndrumează ele, de capul lor. „Suveranitatea poporului“ este una dintre cele mai viclene minciuni — între toate, câte au răsunit în timpurile din urmă, la urechea mulțimii.

Din contră, viața fiecărui neam, în fiecare epocă, atâta prețuește, cât prețuesc bărbații săi reprezentativi. — Cu un om mare, chiar un neam puțin numeros poate ajunge la isprăvi de seamă ; cu un om mic la cârmă, chiar vasul cel mai mare și mai tare se poate isbi de stânci și poate ajunge o plavie nemernică, în voia vânturilor și a valurilor.

Prin urmare, datoria cea dintâi a istoricului este să cerceteze deaproape pe fruntașii fiecărei epoci (nu numai pe cei vrednici, ci și pe cei nevrednici, de oarece și mișei pot avea influență asupra soartei unui neam).

În legătură cu întregirea hotarelor Daciei (evenimentul cel mai însemnat, pentru noi, de la Decebal și Traian până azi), istoriograful va trebui numai decât să amintească și pe Aurel Popovici.

*

Ce-a reprezentat el pentru neamul din care se născuse ?

O minte limpede și o voință hotărîtă într'un timp de mare clătinare socială și politică.

Conducătorii poporului român, de la mișcarea lui Tudor până azi, se împart în două :

Români întregi, cum fusese și Olteanul din Vladimiri, cel care pornise la luptă „îmbrăcat cu camașa morții“ ; și

Pseudo-Români (adică „înstrăinați“ de neam, fie prin amestecul de sânge, fie prin creșterea lor sub influența streinilor). — Nu era puțin lucru să capeți suflet de „Beamter“ austriac (titlu

și leafă, ca suprem ideal), ori de iobag unguresc (servilism și leafă), sau de nacialnic rus, gata să facă mătanii în fața pravoslavnicului Țar.

Și tot așa, nu era lucru de glumă să fii „dichisit la cap“ de guvernante franceze, germane ori engleze spre a deveni un fel de maimușoiu „european“ gata să imite tot ce vedea mai bătător la ochi alurea...

Nenorociți de aceștia au fost destui de la Nistru până la Tisa, iar bândășeanul Popovici îi cunoscuse de aproape încă din copilărie (la Lugoj, Brașov și Beiuș), apoi, mai târziu, la Viena, Pesta și Graz; în cele din urmă și la București, unde a putut analiza pe îndelete „pătura suprapusă“, atât de exact zugrăvită de Eminescu.

Văzuse deci destui Pseudo-Români și le spuse verde în față: „... mai sfinte decât toți sfinții pământului sunt condițiile primordiale ale culturii unui neam. Și sfinți nu sunt decât aceia care le întăresc. Iar toți aceia, care le slăbesc, sunt cărturari nepricepuți, farisei sau vameși, — ori cine ar fi ei“.

Nu știm ce-ar mai zice azi energicul censor, dacă ar vedea după 20 de ani de la Unire, purtarea de slugă a iobagilor intelectuali, care vorbesc și acum ungurește, — ba unii își trimit și copiii la Pesta, ca un fel de „asigurare pentru orice împrejurări“, ori găvăresc rusește, ca în vremea cnutului, sau sunt „deutsch erzogen“... la doi pași de mormântul de la Putna!

De bună seamă, unor astfel de caricaturi, Popovici le-ar spune în față tot ce li se cuvine. — Ca om dintr'o bucată, el nu cunoscuse în vieța sa decât o singură atitudine: să stea drept în fața tuturor streinilor, bizuit numai pe făptura sa de Român și pe numele neamului său.

Și cu acest gând a și lucrat.

*

Prigonit de tribunalele maghiare și condamnat la închisoare, el a descălecat în București, unde apăruse „Memoriul Studenților“.

Privirea, vorba, gestul — energie. Fostul medicinist căpătase deprinderi de chirurg: Tăia fără cruțare tot ce trebuia înlăturat...

Cetitorul va vedea în paginile ce urmează care a fost axa

cugetării sale. — E destul să amintim doar atât: între tinerii de atunci, el era urmașul cel mai înflăcărat al tradiției de la **România Jună**, întemeiată pe doctrina lui Eminescu.

„Precum edera de arbor...”, așa s'a legat apoi toată viața sa numai de idealul națiunii: desvoltarea liberă a neamului românesc, pe pământul dacic liberat de influența streinilor și a tuturor veneticilor. — Ceeace Eminescu urzise la Putna, în cel dintâi congres pan-românesc, au continuat cu o sfântă stăruință cei din generația lui Popovici. (E drept că, înainte de 1914, el se oprise la formula transitorie a federalizării tuturor națiunilor din monarhia austro-ungară. Dar, dacă ideea că Austro-Ungaria nu mai poate dura pătrunsesse sufletul atâtor publiciști și oameni politici din Anglia, Franța, Italia și chiar din Germania, — ba și din Austria (Franz Ferdinand) — meritul cel dintâi al lui Aurel Popovici este. Nimeni nu pusese un diagnostic mai precis decât autorul vestitei **Replîce**... Bolnavul era așa dar pregătit pentru masa de operație a celui dintâi congres european).

E sigur că dacă suferințele și munca neadormită n'ar fi curmat firul zilelor lui Popovici, lumea politică ar fi văzut la Versailles un spectacol unic: fostul doctor Clémenceau, operând alături cu cel care cunoștea mai bine decât oricine falsele pansamente ale monstrului cu două capete, unul nemțesc, altul unguresc.

Mare pierdere pentru neamul nostru și în deosebi pentru hotarele statului român — moartea lui Aurel Popovici. — De bună seamă, granița întărită de semnătura lui Pasici ar fi rămas neclintită, iar Sârbii ar fi fost mulțumiți și fericiți cu ceea ce ei singuri ceruseră: colțul de pământ din fața Belgradului.

Apoi, tot așa de mare pierdere și pentru viața noastră internă de la Unire până azi. Perioada de umbră a Regenței n'ar fi existat. Cu oblojeli băbești, Aurel Popovici n'ar fi umblat. Și nici cu tertipuri de partid. — Cel care cheltuse până și averea copiilor săi pentru „chestia națională”, ar fi dat țării întregite exemplul unei vieți ca a lui Masaryk, tovarășul său de luptă, de la Viena. Bănățeanul Popovici nu era din aluatul nedospit al celor care se ascund în dosul altora, ci totdeauna era gata să pășască în frunte, ca acei consuli romani, cari jertfiau chiar pe ai lor pentru **res publica**.

Aceasta e mărturia pe care o dau fără cea mai mică sovăire.

Într'un organ de publicitate, am propus mai de mult să se adune tot materialul necesar unei biografii complete despre omul de stat Aurel Popovici. Cât răsunet va fi avut acea propunere, nu știu. Dar mi s'a părut că e o reală pagubă să nu cunoască generația de azi vieța de muncă a celui care își închinase toate puterile sale gândului de întregire politică a neamului românesc.

De aceea, consider ca o fericire că însuși Președintele „Societății pentru cultură“ și-a luat sarcina să arate contemporanilor cine a fost Aurel Popovici.

Sperăm că această cărticică va fi începutul unei opere mai întinse ¹⁾, merită a lămuri pe urmași asupra epocii de clătinare, prin care a trecut neamul românesc tocmai atunci, când i se cerea mai multă concentrare de energie și o deplină unitate de conducere spre a consolida definitiv neamul și statul, potrivit cu destinul său istoric.

De aceea, moartea lui Aurel Popovici — fără puțință de îndoială — a fost o nenorocire pentru întreaga națiune.

Mărturisirea aceasta, sunt sigur, că va fi iscălită de toți cei care l-au cunoscut și de toți urmașii, când vieța sa va fi știută cu deamănuntul.

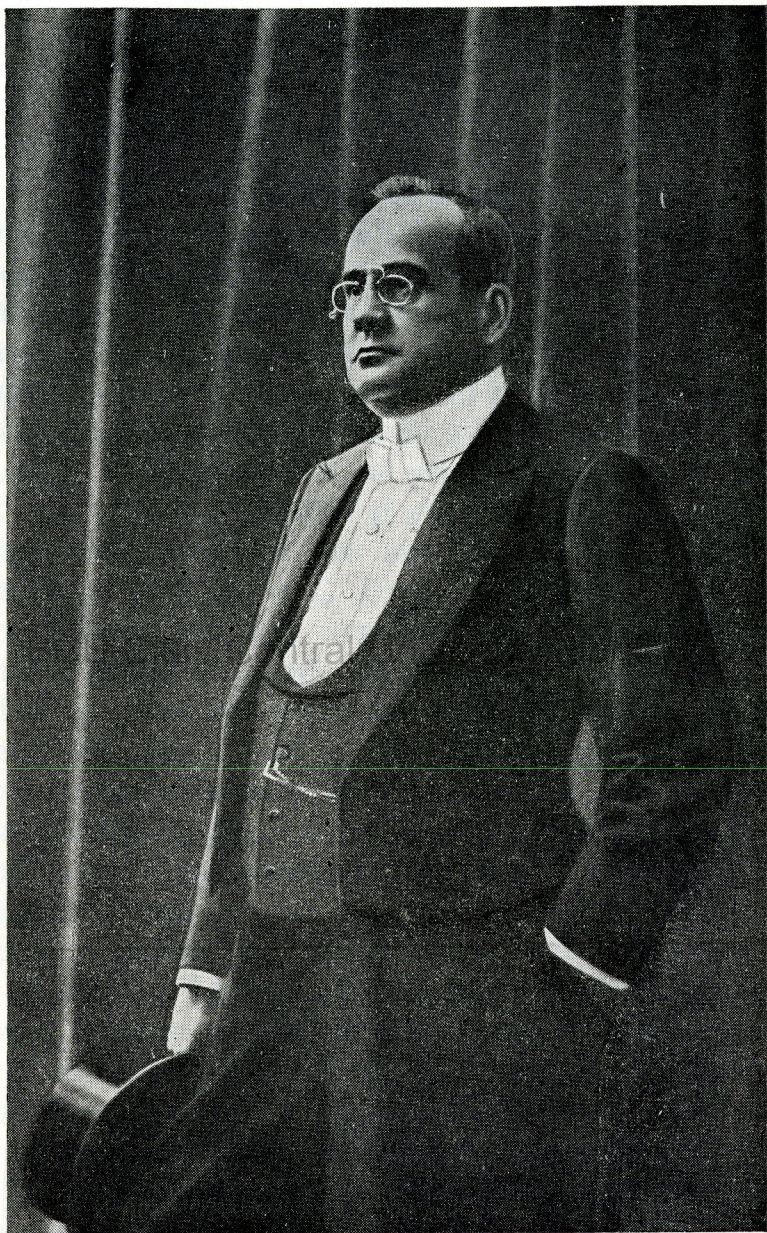
În deosebi tineretul, care trăește azi din cugetul lui Eminescu, va ceti cu real folos paginile ce urmează; iar cei din „Țara de sus“ își vor aminti că și în colțul acela al pământului românesc a trăit un alt Popovici, pe care numai prostia și răutatea omenească l-au împiedecat de a da neamului său tot ce putea.

Deocamdată, toți cei sănătoși la suflet vor găsi în cartea de față un adevărat izvor de sănătate.

1 August, 1937.

S. MEHEDIŢI

¹⁾ Până atunci vor eși, poate, la iveală și tot ce a mai rămas nepublicat din scrisul lui A. Popovici. Vreo 4—5 coale erau tipărite chiar de el dintr'o operă „Renașterea Națională“.

Aurel C. Popovici

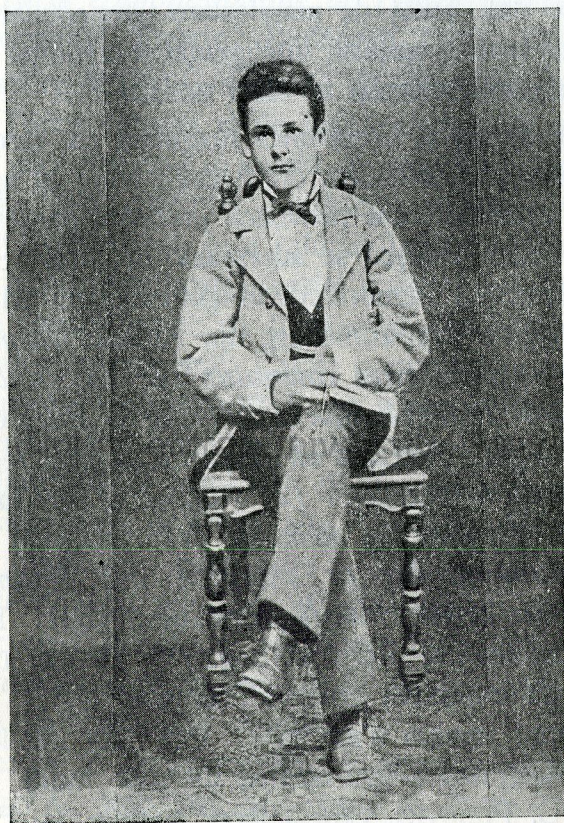
Viața i-a fost o luptă necurmată în slujba celor mai nobile idealuri ale neamului. A sacrificat carieră, a jertfit avere, a înfruntat sărăcia, și-a cheltuit fără cruțare sănătatea, n'a ocolit nici o suferință în această luptă fără răgaz pentru drepturile istorice ale neamului românesc. Energie neistovită, bogăție sufletească mereu hrănită cu aviditate de o cultură vastă și multilaterală, luminată de o inteligență neobicinuită, Aurel C. Popovici a fost un gânditor politic în înțelesul cel mai nobil al cuvântului și un om de acțiune în acelaș timp. Unul dintre cei mai mari gânditori politici ai Românilor ardeleni, Aurel C. Popovici, este, după Eminescu, reprezentantul cel mai temeinic și mai documentat, al gândirii politice românești, din trecut. Acest fiu al Banatului a fost un îndreptar spiritual al neamului românesc și, în acelaș timp, unul dintre acei Români cari prin gândirea și fapta lor au îndrumat și viața sufletească a altor popoare. Din gândirea politică a lui Aurel C. Popovici a rămas până astăzi actual ceea ce era esențial, a pierdut din actualitate aceea ce era legat de momentul trecător al istoriei, a câștigat însă în valoare concepția naționalistă a lui Aurel C. Popovici. Marele nedreptățit ce-și doarme somnul de veci departe de țara pe care a iubit-o cu tot focul sufletului său generos de Român, este în această privință un precursor al ideologiilor politice ce-și fac drum în zilele noastre. Ceea ce astăzi se experimentează și se caută, este cristalizat în gândirea lui A. C. Popovici. O cunoaștere mai precisă a gândurilor sale ar cruța căutătorilor de astăzi multe desamăgiri, iar acelor cari ar urma să fie supuși acestei experimentări multe dureri.

Iată pentru ce este necesar să încercăm schițarea

chipului spiritual al lui A. C. Popovici, nu numai pentru a arunca o rază din lumina dreptății asupra unui mare nedreptățit, ci mai vârtos pentru a vedea dacă din chipul lui nu se va desprinde mai multă lumină pentru toți aceia ce caută drumuri noi pentru înălțarea neamului.

Născut în 4 Octomvrie 1863 în Lugojul Banatului, fiul meseriașului Constantin Popovici, trece din orășelul copilăriei sale, unde-și urmase școala până'n clasa a două de liceu, la liceul din Brașov, cunoscut și peste granițele Ardealului dinainte de război ca centru de viață și de cultură românească. Sărăcia, care a ros și roade încă rădăcinile vlăstarelor viguroase ale acestui neam, îl silesc să plece, după 3 ani, la Beiuș unde-și ia bacalaureatul în anul 1884. Înscrie în 1885 medicina la Viena, pasiunea lui îl mână însă către alte domenii. După trei ani de studii închinată mai mult problemelor sociale și istorice ale neamului românesc, amenințat să fie înăbușit de teroarea și perfidia dualismului austro-maghiar din 1867, Aurel C. Popovici se căsătorește în 4 Noemvrie 1888 cu aceea ce avea să-i devină pentru toată viața tovarăș înțelegător al idealurilor pentru care a luptat și sprijin plin de afecțiune în martirajul vieții sale. Mutându-se la Graz continuă încă 3 ani ucenicia. Temperamentul de luptător îl îmbrânțește în vârtejul luptei naționale, din care nu-l va mai scoate decât moartea venită prea de vreme. Prilejul care l-a determinat să intre în luptă a fost polemica ce izbucni tocmai atunci între studențimea română și cea maghiară.

Constituția dualistă din 1867 desființase drepturile Românilor ca națiune în Ardeal și deslănțuise teroarea Ungurilor cari încep politica de „zdrobire a naționalităților“. În fața acestei terori, a abuzurilor și a corupției maghiare, partidul național român din Ardeal decretează în anul 1881 pasivitatea politică. O deprimare morală de cimitir se coboară peste văile Ardealului. Orice rezistență părea inutilă.

Aurel C. Popovici
elev de liceu

Din țara liberă care se găsea în plină prefacere de reorganizare nu putea veni nici un ajutor eficace.

În primii ani din ultima decadă a secolului trecut se produc, în această atmosferă de depresiune a vieții politice din Ardeal, două evenimente în cari Aurel C. Popovici are roluri hotărâtoare. Ele constituie botezul de foc al eroului și dau prilej de manifestare temperamentului său de luptător tenace, culturii, inteligenței și credinței neînvinsse ale acestui ales exemplar al rasei noastre.

Despotismul și brutalitatea maghiară cu care se extermina elementul românesc din Ardeal, ating în anul 1891 culmi ale cruzimei care provoacă protestul studenților din România liberă. Aceștia se adresează în anul 1891 lumii civilizate printr'un memoriu, denunțând atentatul Maghiarilor împotriva elementului românesc din Ardeal: *Mémoire des étudiants universitaires roumains sur la situation des Roumains de Transylvanie et de Hongrie*, Bucarest, 1891. Studenții unguri încearcă să răspundă acestui rechizitoriu printr'o broșură intitulată: *Les Roumains et la nation hongroise. Réponse au mémoire des étudiants universitaires roumains sur la situation des Roumains de Transylvanie et de Hongrie*, Budapest, 1891. Ei afirmă în acest răspuns că „Românii ungari“ n'au nici un motiv să se plângă împotriva „patriei maghiare“.

Studenții români n'au putut lăsa fără replică acest răspuns. Materialul a fost adunat de mai mulți studenți, iar Aurel C. Popovici, care-și făcea studiile la Facultatea de medicină din Graz, a fost însărcinat cu redactarea replicii. Replica a fost redactată în cinci limbi: română, franceză, engleză, italiană și germană. Cheltuielile de tipar au fost acoperite prin contribuție publică, colectată dela toți Românii, cari au primit cu entuziasm știrea că se va da răspunsul cuvenit minciunilor maghiare. Lucrarea aceasta, care marchează o epocă în lupta noastră împotriva Maghiarilor, n'a purtat numele inițiatorului și autorului ei, ci

a fost prezentată ca operă a studențimei române. Ea a apărut sub titlul : *La Question roumaine en Transylvanie et en Hongrie. Replique de la jeunesse universitaire roumaine de la Transylvanie et de la Hongrie à la Réponse faite par la jeunesse universitaire magyare au Mémoire des étudiants universitaires de Roumanie. Avec une carte ethnographique de l'Autriche-Hongrie et de la Roumanie.* Vienne, Budapest, Graz, Cluj, 1892.

Această replică este un studiu de documentare precisă științifică. Tonul viguros și de înaltă demnitate a acestei opere, — căci replica e o operă de știință, o mărturisire a drepturilor și a credinței românești și un rechizitoriu biciuitor în acelaș timp, — a înfuriat îngâmfarea maghiară.

Presa a cerut confiscarea acestei scrieri „revoluționare“, distrugerea acestei „opere de trădare“ și „pedepsirea exemplară a studenților români“. Cartea a putut fi confiscată și distrusă, dar adevărul mărturisit în ea a rămas multă vreme izvor de credință și armă de luptă pentru Românii asupriți. Conținutul ei a fost atât de temeinic documentat, încât ea a stors unui profesor dela Facultatea de drept din Budapesta următoarea mărturisire : „tot ce se afirmă în Replică este dovedit prin acte și prin urmare nu putem nega nimic cu toate că ne revoltăm de agitația care se face prin această carte în mod vădit contra națiunei maghiare și a statului unitar maghiar“¹⁾.

În ziua de 27 August 1892, pe când se întorcea dela Sinaia, Aurel C. Popovici este arestat la Predeal ca răspânditor al Replicii, dus sub baionete, închis la Cluj și condamnat de curtea cu jurați la 4 ani închisoare, 5000 coroane amendă și cheltuieli de judecată. Presa maghiară a început o campanie vehementă cerând revizuirea procesului și condamnarea la muncă silnică pe viață a presupusului autor.

¹⁾ Cf. Dr. Marius Sturza, Aurel C. Popovici în ziarul Patria (Cluj) 26 Iulie 1923 și urm.

În același timp (1893—1894) se desbătea și procesul Memorandum-ului. După apariția Replicei, Comitetul Partidului Național a alcătuit memoriul pe care o deputație de țărani și intelectuali avea să-l prezinte împăratului la Viena. Ungurii au zădărnicit audiența. Din inițiativa deputatului socialist-creștin Lueger s'a organizat o manifestare la primăria veche din Viena în cinstea delegației românești. Aici s'a stabilit o solidaritate de luptă între Români și celelalte naționalități din Austro-Ungaria. Aurel C. Popovici a câștigat presa creștină austriacă pentru cauza românească. Ungurii au deschis acțiune publică împotriva Comitetului Partidului Național, care a fost apoi aruncat în temnițele ungherești.

În urma hotărârii Comitetului Partidului Național, Aurel C. Popovici nu se supune pedepsei. Reușind să fie pus în libertate provizorie pentru 14 zile, pleacă, împreună cu Valer Braniște, care s'a oferit să-l însoțească, în Austria, de aici în Italia și mai departe, cu un vapor francez de marfă, ajunge în țara liberă la Galați. Pribegia începută acum nu va lua sfârșit până la capătul vieții sale de luptător fără odihnă pentru drepturile neamului său. Oamenii plămădiți din aluatul lui Aurel C. Popovici nu se înduioșează în fața suferinței și nu găsesc răgaz pentru durerea și nedreptatea proprie.

Ungurii înfuriați că le-a scăpat victima, lungă vreme vânată de ei, au aruncat în închisoare pe girantul Institutului Tipografic din Sibiu unde a fost tipărită Replica, pe tânărul M. N. Roman, care distrus de cele 18 luni de temniță, muri în urma tuberculozei contractate între zidurile închisorii. În aceeași tipografie A. C. Popovici tipărește „*Chestiunea naționalităților și modul soluțiunii sale în Ungaria*”, Sibiu, 1894.

Ajuns în țara liberă unde este primit cu căldură și prietenie, Aurel C. Popovici începe o viață nouă. Cheltuind toată averea soției, în lupta de până acum, e nevoit să-și asigure traiul funcționând ca profesor de limba germană

și de igienă la Seminarul Nifon și la Școala de război din București. Desfășoară în acest timp o bogată activitate publicistică în țară și în străinătate prin diferite ziare și reviste din presa europeană. Scrie manuale didactice pentru limba germană, conduce într-o vreme revista „Sămănătorul“, încearcă editarea unui mare cotidian „România Jună“, prin care a pornit lupta „împotriva civilizației evreo-levantine“, „pentru naționalizarea vieții noastre publice, pentru noi orizonturi, orizonturi ale neamului românesc în carne și oase, nu ale unuia pe hârtie“. Dintre lucrările scrise în această epocă amintim „*Renașterea Națională*“ a cărei manuscris s'a pierdut, fără să vadă lumina tiparului pentrucă editorul n'a văzut în această lucrare un succes de librărie.

Spiritul său însetat de lumină se îndrepta spre toate culturile pentru a-și aduna roade. O aleasă calitate a lui este puterea cu care a asimilat o vastă informație culeasă din toate domeniile științelor, dela toate popoarele. Aurel C. Popovici a rămas până la sfârșit Românul identificat cu sufletul și cu aspirațiunile întregului românism. Un mare poliglot, cunoscător al tuturor limbilor mari din Europa, Aurel C. Popovici a rămas Român autentic, cu sufletul neschimonosit de toate culturile cari i-au îmbogățit mintea, fără să-i clinească temelii românești. Aceste temelii erau așezate pe tradiția poporului reflectată în literatura populară și în înțelepciunea vieții lui cotidiene, pe religia creștină, pe cultura autentic românească în care „el așează la loc de cinste deosebită pe Iordache Golescu.

Iată în această privință propria-i mărturisire prinsă în prefața broșurei postume publicată de S. Mehedinți sub titlul: „*Călăuza fericirii adică învățătura vieții după sfânta evanghelie și după învățăturile boerului Iordache Golescu*“: „Eu, care am făcut această întocmire, tare multe cărți mari și late am cetit în viața mea. Cetit-am asemenea cărți în limba noastră românească, care este dulce ca un fagure de miere, cetit-am și foarte multe cărți în limba

veche grecească, italienească, spaniolească și ungurească. Dar în toate cărțile din lume, eu mai multe și mai bune învățături n'am găsit ca în Sfânta Evanghelie a Mântuitorului nostru Isus Christos și apoi în Povățuirile bătrânului boer Iordache Golescu, din Golești în Țara Românească".

Învățăturile străine le-a adunat și le-a publicat într'o colecție de maxime intitulată : „*Cuvinte înțelepte*".

Lucrarea care cuprinde gândirea politică a lui Aurel C. Popovici este colecția de eseuri și de articole publicate în anul 1910 sub titlul : „*Naționalism sau democrație, O critică a civilizațiunii moderne*". Doctrina națională a lui Aurel C. Popovici este astăzi tot atât de actuală ca atunci când ea a fost scrisă. Fără teamă de exagerare putem afirma că astăzi viața națională se mișcă pe liniile gândirii lui Aurel C. Popovici. El este un precursor și un pregătitor al vremurilor de astăzi.

Cursul istoriei s'a accelerat, evenimentele s'au precipitat, premisele s'au inversat. S'a înfăptuit unitatea națională mai curând decât a prevăzut mintea vizionarilor. Gândurile lui A. C. Popovici despre rosturile spirituale ale neamului românesc, despre căile progresului românesc, luminează și astăzi cu aceeași strălucire, cu aceeași actualitate. „Al semnelor vremii profet“ îl numește el pe Eminescu, în același sens îl putem numi și pe el profet al zilelor de astăzi.

Muncitor pe ogorul tradiției strămoșești, inspirându-se din viața de trudă a plugarului, el curăță mai întâi terenul de buruiene. Lupta lui se îndreaptă împotriva democrației marxiste și a civilizației cosmopolite, corolarul acestei democrații. Acestei probleme îi închină partea întâia din „*Naționalism sau democrație*“ intitulată : *Critica civilizației cosmopolite*.

Naționalismul este „cea mai firească și cea mai legitimă revoltă a naturei siluite a popoarelor, o reacțiune în contra sistemului de nivelare cosmopolită, în contra străduințelor

brutale de intervenție a unor State ajunse pe mâna unor adevărați visători sau chiar vandali în politică și cultură“.

„De când se vorbește de *naționalism* ?“ — „De când nu se mai practică. De când statul a părăsit politica veche a bunului simț și a înlocuit-o cu artificii, cu teorii de exagerată centralizație și uniformitate, de egalitate la suprafață“ (p. 3).

Aurel C. Popovici nu se sfiește să spuie lucrurilor pe nume. El nu cunoaște ocolirea tactică a adevărului și nici înfrumusețarea lui cu fățarnice flori de stil. Iată sentința lapidară împotriva democrației cosmopolite :

„Defectul fatal al oricărei democrații e însuș principiul majorității suverane. Pentru că faptul în sine că o politică oarecare întrunește o majoritate de voturi, nu însemnează de loc că acea politică corespunde cu adevărat intereselor reale ale țării, nu însemnează de loc că acea majoritate ar fi având o voință înțeleaptă ; nu însemnează nici măcar că acea majoritate ar fi existând de fapt. Mai adesea, majoritatea e o simplă scamatorie electorală, și chiar atunci când e reală, ea nu e în politică decât o iluzie. De aceea, oamenii politici, cu oarecare experiență în materie, n’au considerat-o și nu o consideră decât ca un *malum necessarium* când n’au încotro, dar și atunci numai *ca un simplu element decorativ* al politicei lor personale“ (p. 10).

„ . . . între *naționalism* și *democratism* adevărat e o antiteză organică, dezastruoasă pentru cel dintâi. Dezastruoasă, dacă nu azi, atunci mâne sau poimâine, dar în orice caz. Pentru că *naționalism* însemnează *îngrijirea în prezent ca viitorul naționalității să nu fie primejduit. Al naționalității, nu numai al poporului!* Ceea ce constituie o enormă, o esențială deosebire politică“ (p. 16).

Cari sânt mijloacele de apărare împotriva cosmopolitismului democratic distrugător de neamuri? Înainte de toate e cultura națională pe care Aurel C. Popovici o

opune civilizației cosmopolite împotriva căreia se îndreaptă fără milă săgețile ironiei sale sângeroase.

„Atât e de adevărat că în viața națiunilor, cultura sufletească, națională a fost și va fi totdeauna acel David din Sf. Scriptură care, deși tânăr și mic, *dar aprins de idealurile neamului său*, a biruit pe Goliat, acea namilă de uriaș îngâmfat, al cărui nume în limba ebraică înseamnă: „*strălucire*“ . . . Și civilizația noastră, fără cultură națională, e plină de „*strălucire*“ electrică, de automobile, de telegrafie fără sârmă, de gazete cotidiene, de programe din care strălucește „știința“ democrațiilor, „soluțiile lor sociale“, pânticeasca aspirație „a celor mulți“ și binevoitoarea toleranță provizorie pentru patria „medievală“, vremelnică, ce nu se poate asemăna cu patria planetară, cu Statul democrației sociale pe care ni-l dulgherește „știința socială“, civilizația incultă“ (p. 23).

„. . . *mai sfinte decât toți sfinții pământului sunt condițiunile primordiale ale culturii unui neam. Și sfinții nu sunt decât aceia cari le întăresc. Și toți aceia cari le slăbesc, sunt cărturari nepricepuți, farizeii sau vameși, oricine ar fi ei*“ (p. 25).

„. . . cultura națională nu e floare de câmp; dar nici de seră artificială. E o floare de grădină. Trebuie libertăți. Dar ele implică și restricții, atât în viața politică cât și în răspândirea ideilor și a cunoștințelor de tot felul. Mai ales dacă poporul nu are o cultură națională veche, puternică, rezistentă. Apoi civilizația de azi răspândește excese de „lumină“. De aceea și vedem atâtea minți ofilite, atâtea inimi pârjolite, atâtea uscături și secături ce scânteiază „lumină“ din mlaștini . . .“ (p. 21).

„Civilizația incultă“ este negația culturii naționale. „Omenirea e o abstracție, un cuvânt. Ea nu trăește și nu poate trăi decât prin naționalitățile ce o alcătuiesc.“ Verva lui Aurel C. Popovici, susținută totdeauna de o informație temeinică, lovește cu biciuri de foc în democrația cosmopolită.

„Pot retorii și sofiștii să declame cât or vrea. Pot să ne înalțe pe noi „poporul suveran“, până'n nori. Adevărul științific este că toată civilizația noastră generală, d. p. cea europeană, se reduce la ideile și inițiativa unei infime minorități de oameni mari.“ (p. 104).

„Un stat nu-i nimic fără popor sau cu un popor nedreptățit, nemulțumit. Dar nici poporul fără stat nu poate fi.“ Iar de condus poporul, mulțimea nu-l știe conduce. Nu-l conduce de fapt decât o *infimă minoritate* de oameni, și mai mari și mai mici, după împrejurări. Acesta-i un adevăr în afară de ori și ce discuții. Nu după constituții anglo-franțuzești, ci după cum cere cea mai bună constituție ce există în lume: *constituția firii omenești și a popoarelor*. Din nenorocire, minoritatea inteligentă din Stat — câteva zeci, câteva sute, câteva mii de oameni — în loc de a ține seamă *de firea și de trebuințele adevărate ale poporului*, adimenește, de vreo sută de ani încoace, o lume întreagă de elemente destructive în viața publică și se face roaba lor de dragul unor teorii absurde, al unor savanți fără știință și filozofi fără nici o înțelepciune.“ (p. 104).

„Eu laud mult înțelepciunea practică, din viață, a poporului român. Dar asta nu însemnează de loc, după cum ar conchide un om pripit în generalizări, că „prin urmare“ poporul român e un adevărat „suveran“, că poporul român e compus numai din filozofi morali și politici. Nu. Ar fi o nerozie. Susțin că poporul e cu minte, câtă vreme e ținut în frâu de bunele sale moravuri și obiceiuri. Dar moravurile bune și bunele obiceiuri nu pornesc dela majoritatea unui popor, *ci dela minoritatea lui cea înțeleaptă și cu autoritate*. Nu majoritatea unui popor îi face poezia populară, legendele și basmele. (p. 127)

„Poporul e natură plină, o seculară întrupare de energii vitale. Iar natura n'are grabă. Nici o grabă. Numai omul nătărău, individul, „însul“ cel cu ochii în stele, când

e leneș, când pripit. Nu-i mirare că o duce tot din gropi în gropi“ (p. 129).

„Și mai ales rar cu legile noi și mai des cu aplicarea celor existente. Căci legile bune nu se fac de azi pe mâine, ci încet, foarte încet, cu târăgăneală de ani de zile, și chiar de zeci de ani, și după discuții și lupte serioase și amendamente chibzuite timp îndelungat, nu improvizate în câteva zile. Numai așa poate și poporul să ia încet-încet cunoștință de legile noi, să se orienteze din vreme, să se aleagă cu un progres real“ (p. 131).

„*Fiecare guvern, în orice democrație, e pur și simplu sluga unei infime minorități de alegători „cu influență“, speculanți la bursa democratică.* O pățanie fatală a tuturor democrațiilor: „prea ferindu-se de ploaie dau mereu în noroaie,“ cum zice Românul.“ (p. 143).

„*Suveranitatea patriei* nu este și nu poate fi expresia dorințelor noastre, ale celor de astăzi. În ea nu se cuprinde numai râvnirea noastră, a celor vii. Ci toată nădejdea celor morți. Toate virtuțile și toate jertfele lor pentru țară, pentru noi urmașii. Din mormintele țării răsună mai multe voturi decât din localurile noastre electorale. Acele sunt glasurile grave, glasurile sfinte. Singura majoritate de voturi valabilă pentru noi.“ (p. 174).

Aceste gânduri desprinse din context ar putea prezenta pe autorul lor ca retrograd. Prinse în sistemul gândirii sale ele apar ca adevăruri elementare. Aurel C. Popovici se ridică vehement împotriva iureșului pseudocivilizației de import care distruge firea și schimonosește sufletele. El este însă un fervent apărător al personalității, al „*personalității devotate națiunii*, nu egoismului lor individualist.“

„Naționalismul e credință fără rezervă, fără discuții. E o credință de stâncă în rostul adânc al Statului, al religiei, al moravurilor și obiceiurilor naționale bune; în aptitudinile de cultură, în menirea și viitorul unui neam.“ (p. 152).

„Întreaga civilizație a lumii nu se produce decât de naționalități. Și nu se poate menține și desvolta decât în lăuntrul lor. Omenirea e o abstracție, un cuvânt. Ea nu trăește și nu poate trăi decât în și prin naționalitățile ce o alcătuesc. Chiar individul, orișicât ar dori să se arunce în „omenire“, tot numai „într'o naționalitate poate să cază, să dispară.“ (p. 56).

Scrise la începutul veacului nostru, eseurile lui Aurel C. Popovici enunță adevăruri profetice valabile și astăzi când ele s'au realizat în parte. Iată cum a prevestit dezastrul democrației marxiste din zilele noastre:

„Nimeni să nu se amăgească cu nădejdea că ce-a fost a fost. Câtă vreme nu se va pune capăt, în mod serios, tuturor agitațiilor revoluționare, câtă vreme politica și viața de sus nu se vor lepăda de clișeurile rele ale acestei civilizații tehnice, materialiste, pacea poate fi compromisă din nou. Mai ales când „curentul progresului“ va dărâma, într'o bună dimineață, în Apus și ultimile resturi de cultură ce mai sunt“ (p. 164).

Și alte gânduri valabile tot atât de mult astăzi ca și atunci când ele au fost scrise:

„Toată lumea vorbește dela o vreme încoace de dezvoltarea „bogățiilor țării“, de chestiile economice care ar fi primând pe toate celelalte. Bogățiile țării! *Apoi adevărata bogăție a unei țări e vigoarea morală a populațiunii, în special moralitatea tinerimii sale.* O fi multă bogăție în pământ, dar ce folos dacă în inimi nu-i dor adânc de muncă, nu-i curaj de întreprindere, nu-i statornicie de oțel în urmărirea activă a unui scop?“ (p. 185).

Ar fi o greșeală dacă l-am considera pe Aurel C. Popovici xenofob. Dimpotrivă ceea ce-i caracterizează gândirea este respectul față de fiecare națiune și înțelegerea fiecărei culturi, deaceea tocmai coordonatele gândirii sale sânt: cultura națională și apărarea neamului împotriva disoluției cosmopolite. Aurel Popovici nu s'a ridicat îm-

potriva altor neamuri, ci împotriva minciunii democrate, împotriva pseudocivilizației cosmopolite, care se revarsă mocirlos peste noi înăbușind în germene sufletul național creator de cultură.

Aprigul luptător care a bătut fără cruțare zidurile unor utopii primejdioase și a risipit ceața unor rătăciri păgubitoare desvoltării neamului românesc, a fost un suflet înzestrat cu adâncă simțire metafizică. Eseul „*Credința părinților noștri. De ziua Învierii*” sau acel despre „*Religiune și naționalitate*” respiră adâncă și sinceră religiozitate creștină.

„Dar fireasca rânduială a lumii așa este că omul nu pentru a trupului hrană trăiește. Ci el se hrănește spre a trăi. Spre a trăi cu trupu-i, dar mai ales cu mintea, cu inima, cu sufletul său. Căci numai din aceste dumnezești adâncuri ale făpturei omenești izvorăște putința de viață, de fericire omenească pe acest pământ. Iar pentru așa viață în lume omului îi trebuie nu numai pâine ci și cuvântul lui Dumnezeu. Căci viața asta omenească toată ce-i ? Și ce e toată lumea aceasta văzută de noi ? O scurtă viață de om, de câteva zeci de ani, ce însemnează ? Doar sufletul nostru de oameni muritori, când în bucurii, când în mahniri o duce dela leagăn la mormânt, dar numai o viață de om, de om trecător. Trecător pe o corabie trecătoare, o coajă de lămâie pe o nesfârșită mare, dincolo de orice închipuire omenească. Trecătorule semeț, — de unde vii, unde te duci ? Dintr’o lume necunoscută într’o necunoscută lume. Pe o cale de unde nu mai este întoarcere. Pe vecie. Urmărește gândul acesta ! Pe vecie ! Cu toate ale lumii bucurii, dureri și nădejdi omenești. Și pentru ce veniseși din cea negură a nesfârșitelor valuri de vremi ? Și pentru ce te duci ? (p. 192).

Sânt simple și înfiorător de clare aceste gânduri în jurul celor din urmă întrebări, pentru că vin deadreptul din gândirea și din simțirea religioasă a poporului, în sufletul căruia ele s’au adâncit de veacuri și au contribuit la

desăvârșirea lui morală, la înălțarea lui omenească. Aurel C. Popovici aruncă aceste adevăruri eterne pe piața materialismului și a raționalismului sterp al epocii sale, unde o pătură suprapusă, numită clasă conducătoare, își disputa, și-și dispută încă, negustorește îndrumarea și fericirea norodului după rețetele democrației sosite în țară odată cu parfumurile și panglicele ultimelor jurnale de modă.

Aurel C. Popovici își întemeiază credința în misiunea neamului său pe creștinism, care pentru el nu este fanatism pătimăș, nici formalism sec, nici imperialism pământesc sau fățărnicie cabotină, ci credință caldă, intimă, adâncă, vie, umilă.

„Creștinismul, cu toate alegoriile lui și legendele lui deosebite, în fond e recunoașterea umilă, cucernică a adevărului inexorabil că lumea este o minune divină pe care o poți cerceta și trebuie s'o cercetezi, și de care te poți bucura în voia inimei, dar de al cărei „rost ultim“, „adevărat“, nicideată nu vei da, pentru că este și rămâne o *taină* a lui Dumnezeu. De aceea : crede în Dumnezeu și nu cerceta ! Nu căuta să explici tu, în mod „științific“, probleme ce nu sunt probleme, ci adevăruri religioase, dumnezeiești și omenești“ (p. 197).

Această atitudine este conformă cu firea poporului român : — „Și poporul român știe foarte bine că nu te poți bizui în orice raționalism, căci „*gândul omului e iad, și un adânc fără vad*“. Ce adâncă filozofie într'un singur proverb ! El singur, interpretat științificește, dă rămadă toată literatura raționalistă-socialistă făcându-o praf și cenușă“ (p. 216).

Dar atitudinea religioasă nu este rezultată din obscurantism și ignoranță. Metodele științelor exacte și rezultatele cercetărilor în aceste domenii îi sânt familiare ; șarjele sale se îndreaptă necruțătoare împotriva grandomaniei și a minciunii științifice, chiar când acestea îmbracă haina stră-

lucitoare a erudiției. În lupta cu adversarii religiei, concentrată în deosebi în eseu „*Știința și credința*“, Aurel C. Popovici vădește o putere de dialectician de o rară vigoare. Vorbind despre erudiția pretențioasă care neagă ceea ce nu înțelege, spune :

„Și asemenea meseriași simpliști, — cari mai ales în Franța și în Germania sunt mulți, — se umflă în pene, se cred oameni de „știință“, judecă cerul și pământul, cerând lui Dumnezeu „explicații“ dacă mai există, și o întâlnire pe teren . . . Și pentru că Dumnezeu e mare și bun și nu se supără de toate prostiile celor ce zbiară la cer, meșteșugarul „savant“, călare și trufaș pe microscopul său, denunță pe Dumnezeu ca despot și dușman al „suveranității“ rațiunii umane . . . Și-l combate și-l desființează. Filozofie de calfe cari se ocupă cu zoologie“ (p. 240).

Unele adevăruri enunțate de Aurel C. Popovici s'au împlinit în parte sau alcătuiesc ținta către care năzuiesc în zilele noastre diferite țări : „Pentru Stat, lucrul de căpetenie și care ar trebui să primeze orice alte considerațiuni, este : a-și crește generații întregi de cetățeni cu unitate morală, oameni încălziiți de aceleași idealuri, de aceleași aspirații naționale ; caractere puternice dar legate între sine printr'o coesiune superioară în vederea asigurării și înălțării țării și a neamului lor“ (p. 247).

Concepția pedagogică expusă în articolele : „*Învățământ și educație*“, „*Disciplina morală*“, „*Programe de »civilizație«*“, „*Profesori nu programe!*“ sânt astăzi, în haosul programelor analitice și al desorganizării învățământului, mai actuale decât au fost atunci când au fost scrise.

Adevărurile spuse despre presă în articolul „*Puterea presei*“, vin parcă să confirme, că nimic nu e nou sub soare, toate dăinuiesc etern sau se repetă : „Nu e deci de loc o afirmare paradoxală că pe măsură ce presa se întinde și se răspândește, cultura adevărată nu numai că nu prinde

teren, ci scade mereu pe toată linia. Căci niciodată o superficialitate generalizată nu compensează cultura serioasă a unei minorități. Iar cultura serioasă a minorității nu mai are nici o influență asupra masselor când superficialitatea e hotărîtoare. Atunci și oamenii de valoare, talentele producătoare de cultură se retrag, se isolează, păstrează cultura lor superioară pentru sine“ (p. 281).

Cu o logică de fier distruge prejudecați cari strălucesc ca aurul fals și zăpăcesc masele, ca de exemplu în articolul : „*Sau libertate sau egalitate*“, în care arată cu claritate că egalitarismul democrației marxiste exclude libertatea. N'au confirmat evidența acestui adevăr evenimentele din Rusia comunistă ? !

Democrația marxistă prinsă în cleștele logicei sale trosnește din toate încheieturile, iar când îi dă drumul numai zdrențe se alege din ea.

Dupăce, în primele două părți ale colecției de eseuri intitulată „*Naționalism sau democrație*“, a supus unei critice biciuitoare democrația marxistă și ateismul științist al epocii „moderne“, în partea a treia arată „caracterul fundamental al naționalității.“

Se poate ca unii să nu împărtășească unele păreri ale lui Aurel C. Popovici, părându-li-se anacronice, cum e de pildă pledoaria lui pentru menținerea vechilor ranguri boierești „prinzându-le în forme noi de distincțiune, sub garanții mai reale de numire și înaintare.“

Se poate ca celor mai mulți, cu gândirea întemeiată pe principiile revoluției franceze, să li se pară această concepție despre nobilimea ereditară o concepție bizară, reacționară, fosilară. Ea însă nu trebuie desprinsă din cadrul gândirii lui Aurel C. Popovici, unde apare ca o consecință logică impusă de premisele gândirii sale.

Considerând națiunea ca o noblețe, el vrea în mod logic să distingă pe purtătorii de gândire, pe conducătorii,

pe acei ce s'au sacrificat pentru națiune. „Naționalitatea e o nobilime“ . . . „ordinea națională . . . puțința unui popor de a se ridica la rangul de națiune *este bazată pe inegalitate*. Iar inegalitatea, zice cu drept cuvânt și Ammon¹⁾, nu este ceva ce ar putea fi desființat căci ea este însăși firea neamului omenesc, e nedespărțită de el ca nașterea și moartea.“ (p. 320).

Este atât de firească întrebarea pe care o pune preopinienților săi democrați: ce a câștigat neamul românesc că vechii boeri cu dragoste de neam și cu frica de Dumnezeu, Goleștii, Câmpinenii, Bălenii, Ghiculeștii, Kogălnicenii ș. a. au fost înlocuiți de boerii noi Moche, Șloim și Temistocle?! — A câștigat baia de sânge din 1907!

Poate fi numită reacționară gândirea lui Aurel C. Popovici, care reclamă ca privilegii eterne și naturale ale clasei conducătoare: *talentul, caracterul, patriotismul?* „Dacă democrația nu recunoaște că cei mai buni fii ai țării, cari întrunesc în mod real asemenea calități, *trebuie să aibă privilegii în conducerea ei*: dacă ea nu se închină, cu cucernicie, în fața acestei Sfinte Treimi politice; dacă nu-i înalță *ei* un templu care s'o ferească de blasfemia invidiei, a răutății și a neputinței vanitoase și de asalturile și de invaziunea lor; dacă democrația nu-i construște o severă hierarhie care s'o apere ca un corp de gardă; dacă această hierarhie puternică nu e deschisă, ca meritul să poată intra, de oriunde ar veni, și ca nedemnitățile să poată fi eliminate, oricât de sus s'ar găsi; dacă, zic, „democrația“ nu va organiza, *în mod serios*, asemenea moderne ziduri de apărare, punți de trecere și de ieșire în și din *a ei proprie* distincțiune sau aristocrație, modernă, civilizată, — „democrația“ e condamnată la moarte; la o moarte urâtă, scandaloasă: la înnece într'o mocirlă de pofte și de sânge.“ (p. 335).

¹⁾ Otto Ammon, Die Gesellschaftsordnung und ihre natürlichen Grundlagen.

Dacă aceste povește pot servi drept memento pentru zilele noastre, iată alte rânduri scrise ca pentru ziua de azi :

„Eu unul zic: interesul nostru general cere să facem tot posibilul ca unitatea morală dintre toți Români să devină din ce în ce mai strânsă, mai reală și mai covârșitoare, ca și acei Români ce nu sunt încă Români, cum am vrea noi să fie, să poată deveni. Dar și în această străduință ca în toate *adevărul* trebuie să ne călăuzească, nu fantazia, nu exagerările. Căci o unitate morală nu se obține nici prin rodomontade și insulte, nici prin șovinism ridicol. Ea se obține prin pilde înălțătoare, prin dreptate și adevăr, prin pilde ce merită să fie imitate. Nu știi de ce rasă originară ești ? Ai vre-o nedumerire ? Caută să fii de rassa oamenilor cu caracter întreg, muncitori și cu dragoste și credință către țară, către neam și vei face parte din Români cei mai adevărați . . . Căci nu prin declamații populare, ieftine și înșelătoare, se întărește trupul și se înalță mintea și sufletul unui popor, ci prin studierea serioasă a situațiunii, prin fapte înțelepte, prin exemple de hărnicie, de ordine și corectitudine. Apoi respectul pentru aceste bunuri morale tocmai de sus trebuie să pornească. Ele nici odată n'au pornit și nu pot porni de jos.“ (p. 340).

Gândirea politică a lui Aurel C. Popovici nu se subordonează nici unei concepții de partid. Ea scrutează legile eterne ale evoluției societăților omenești, ale naționalităților, și subordonează toate ideologiile reprezentate de partide acestor legi. Multe doctrine, în deosebi astăzi, se întemeiază pe adevărurile enunțate în studiile sale ; multe mișcări naționale, nu numai dela noi, își legitimează existența în lumina acestor legi. Excesele, în care ele cad uneori, nu infirmă valoarea acestor legi, exagerările sânt reacțiunea firească împotriva viciilor ce amenință viața însăși a națiunilor. Judecata lui despre doctrinele politice este liberă de prejudecăți, senină, obiectivă.

„E cunoscută comparația lui Romer și Bluntschli.

Amândoi acești Elvețieni compară pe conservatori cu oameni în vârsta matură ai unui popor, pe liberali cu tinerii plin de avânt, în plină bărbăție, iar pe democrați cu — copiii ! . . .

Sub regim de ordonată libertate, oamenii de valoare se ridică prin meritul lor și formează o clasă. Statul trebuie s'o recunoască. În regim de libertate, poporul devine naționalitate. Statul trebuie s'o ocrotească de democrația cosmopolită. În regim de libertate inegalitatea crește. Statul n'are cădere a o nivela. Numai religiunea are această putere. Toate acestea ne dovedesc până la evidență, că libertatea e un principiu aristocratic, cu desăvârșire aristocratic, și deci în antiteză ireductibilă cu democrația, al cărei princip fundamental e egalitarismul. Un liberal care se face democrat, sau nu știuse ce e liberalismul, sau îl trădează de dragul plebii demagogilor. Vorba e că tocmai libertatea adevărată produce caractere nobile. Democrația egalitară produce caractere plebeie. Alegeți !" (p. 302).

„Nici în practică, dar nici măcar în doctrină, un suflet *liberal* nu poate fi democrat, dacă este ceea ce trebuie să fie : adevărat *patriot și liberal după trebuințele reale ale neamului său*, nu după mofturile doctrinelor abstracte. Ori-ce democrație este esențialmente egalitară. *Iar liberalismul este negațiunea cea mai categorică a egalității deduse din abstracții, din teorii, din fantezii.* Liberalismul adevărat, cum era d. p. cel englezesc, nu pornește din visuri ci din practica vieții. El imită pilda desvoltării în natură, nu cea din sere artificiale. El n'a așteptat pe Darwin ca să vadă că numai lupta pentru existență desvoltă în om cea mai puternică pârghie de bună stare : *interesul lui personal*. Știe că așa-i în firea toată dimprejur. Și că în politică lupta trebuie să fie omenește îngădită dar — liberă. Căci de unde nu, ea încetează și e hărăzită Statului. Liberalismul adevărat s'a născut din lupte bărbătești contra robiei. Nu a „emanat“ din invidii și cârteli de babe plân-

gătoare ce conduc demagogiile egalitare, socialiste, țărăniste. În robia cezaristă sau demagogică toți sunt egali — sub greutatea lanțurilor, sub imperiul egalitar al foamii, al mizeriei generale, al tragerii pe sfoară” (p. 298).

În războiul ideologic din timpurile noastre, principiul rasist ocupă o poziție centrală. Unii l-au ridicat la rangul de dogmă mistică. Concepția rasistă este o creație a detestatului secol al XIX-lea cu științificismul său, pe care-l repudiază și acei ce au profitat pe urma lui. Enunțat de Francezul Gobineau principiul rasist a fost elaborat în laboratoarele germane și transformat în armă de luptă cu două tășuri. Într’adevăr odată ce te proclami rasă superioară cu privilegiul de popor stăpân față de celelalte popoare sclave, unde se opresc aceste pretinse drepturi ale supraomului? În teorie ele tind la subordonarea și robirea tuturor celorlalți intereselor tale, în practică la crearea și justificarea unei mistice războinice.

Aurel C. Popovici a trăit și a activat în centrul curentelor cari sânt pe cale să deslănțuie furtunile ideologice de astăzi. Problema rasei a stat în centrul preocupărilor sale. Documentarea temeinică asupra acestei chestiuni o vădesc în deosebi eseurile: *Înfluența rasei în cultura Italiei, Caracterul național și cultura, Incrucșarea de rase*. Relevând importanța rasei, spiritul latin, clar și echilibrat al lui Aurel C. Popovici având simțul proporțiilor și al nuanțelor în cea mai înaltă măsură, nu cade în exagerări compromițătoare și în misticism zoologic. „Totdeauna în înțelesul meu — spune el — : rasă = naționalitate. Aici întrebuițez expresia „rasă“ pentru că vroi să lămuresc mai ales cece se crede azi sub „rasă“ în cercurile de cari stau aproape eu însumi, dar ale căror idei eu însumi nu le pot aproba decât în parte” (p. 459). „După a mea convingere, repet, noțiunea *rassă* e din cale afară vagă. Ea nu se deosibește, în fond, întru nimic, de abstracția *omenirii*... *Factorul adevărat al întregii culturi ome-*

nești este naționalitatea“ (p. 358). A. C. Popovici anunță o lucrare specială asupra acestei chestiuni. Este probabil lucrarea *Renașterea națională*, al cărei manuscris s'a pierdut, sau a fost făcut pierdut, pentru că editorul n'a văzut sau n'a vrut să vadă rentabilitate în exploatarea lui.

Realitatea obiectivă a neamului românesc este pentru Aurel C. Popovici țărănimea: „Adesea mi-am pus întrebarea: de ce oare țărănimea românească din Moldova și Banat, din Maramureș și din Arges, din Ardeal, din Muntenia și din Bucovina e aceeași, afară de mici nuanțe neînsemnătoare? Și de ce clasa cultă românească din aceste deosebite țări, se deosebește așa de mult? De ce mai ales în această clasă cultă se găsesc atâtea tipuri spălăcite, fără nici un relief, fără nici o rezistență? Eu cred că între cauzele acestea, căci sunt mai multe, mai ales două ar fi foarte ușor de pus în lumină: una e promiscuitatea etnică dela Orașe, cealaltă ține de diversitatea influenței culturale în timpul copilăriei. Chiar și Românul adevărat, dacă e covârșit *de mic copil*, de cultura franceză în România, de cea germană în Bucovina, de cea maghiară-germană în Ungaria, devine foarte ușor un hibrid intelectual, un om naționalicește stricat, nenorocit pentru toată viața lui și a poporului său“ (p. 353). Meditând asupra acestor adevăruri vom ajunge astăzi la o înțelegere mai clară a multor probleme ce s'au pus la noi dela Unire încoace.

Dar „... nici popoarele, nici limbile, nici culturile nu pot să rămână *absolut* pure. Ele toate cuprind și trebuie să cuprindă și oarecari elemente străine. Și aici, ca și în cele mai multe manifestări omenești, binele e la mijloc, nu în extreme, nu în exagerări. Dar trebuie să facem dintru început o rezervă: oricare ar fi elementele străine și oricât de bune ar fi ele, fondul etnic al poporului, al limbei și al culturii sale trebuie să covârșească toate adausurile, trebuie să le poată asimila ușor, fără nici o zdruncinare“ (p. 355).

Concluziile la care ajunge Aurel C. Popovici în acest domeniu sânt o dovadă mai mult pentru temeinicia și firea cumpănită a judecății sale. „Amestecul rasselor inferioare din imperiul roman cu ceea ce mai rămăsese din vechiul neam roman trebuia să ducă la o corcire totală, la producția acelor tipuri spălăcite, viclene, fără Dumnezeu și fără patrie, fără cap și fără adevărată cinste, corupte și corupătoare, simple stomahuri ambulante — cari prăpădesc Statul Roman“ (p. 362). Aceste adevăruri au dureroase ecouri în vremurile și în părțile noastre. Pe de altă parte însă: *„Fiecare rassă are nevoie, din când în când, de o îmborsărire a sângelui său, de un fel de infuziune de sânge nou, în proporții potrivite.* Un asemenea amestec discret cu o rassă apropiată e chiar o condiție de sănătate și prosperitate națională; e o altoire, o înobilare“ (p. 363).

Aceasta este concepția lui Aurel C. Popovici, ferită de răfăcirile exagerărilor, dar mai puternică decât toate misticismele, prin tăria credinței liniștite în dreptatea seculară a neamului și în sănătatea lui etnică.

De orice problemă Aurel C. Popovici s'a apropiat bine pregătit și i-a dat soluții practice valabile până astăzi. Articolul „Școala de caractere“ enunță un program de educație de care, oricât s'ar îndepărta desorientarea pedagogică din zilele noastre, va trebui să țină seama oricine vrea să găsească drumul mântuirii prin educație.

Aceste spicuri din opera lui Aurel C. Popovici nu sânt în măsură să-i reconstituiască concepția despre viață, despre lume, despre rosturile neamului nostru în această lume. Ele pot doar îndemna la o actualizare a acestei gândiri salutare și necesare azi mai mult decât atunci când ea s'a încheat.

Luând atitudine personală față de toate fenomenele vieții, el a studiat cultura și civilizația omenească în lumina intereselor neamului său. A arătat primejdia ce rezultă

pentru evoluția neamului românesc din acceptarea pasivă a unor forme de civilizație străină. El însuși nu s'a lăsat copleșit și alterat, în ființa sa autentică de Român, de balastul unei civilizații cărturărești prin care adesea vor să strălucească cei vanitoși și egoiști. Mintețea lui trează, inima lui curată au trăit în continuă vibrație cu nevoile neamului său.

Spiritul lui n'a fost ceară moale pe care se imprimă impresii erudite, el a căutat să imprime evenimentelor pe cari le studia pecetea credinței și a convingerii sale. Sănătatea virilă a sufletului său se menține prin contactul permanent cu realitatea vieții noastre. Deviza lui este: Nu trebuie să introducem cutare sau cutare măsură pentru că ea a fost aplicată în cutare și cutare țară, ci trebuie să privim ce măsuri de îndreptare și de progres cere realitatea noastră națională.

Trăsătura fundamentală a ideologiei sale este lupta împotriva democrației care disolvă cultura națională a fiecărui popor. Protestul său se ridică vehement împotriva lui Rousseau, a lui Marx, Haeckel e tutti quanti. Această luptă o ducea *atunci*, într'o vreme de înflorire a ideilor democratice, când strălucirea lor înșelătoare orbise și la noi o parte din intelectualitatea țării. Dreptatea lui se poate vedea astăzi când lumea asistă cu groază la rezultatele democrației marxiste în Rusia și în Spania! El a combătut primejdia cu biciul de foc al vervei sale atunci când ideologia marxistă pusese stăpânire pe mulți dintre cei buni și generoși, transformându-i în fanatici.

Aurel C. Popovici a fost un polemist viguros. Adevărurile enunțate de el strălucesc acum mai mult în lumina verbului său convingător. Mulți s'au hrănit din bogăția sufletului său, mulți și-au întemeiat rosturile lor de conducători pe învățăturile lui. El e, pe de altă parte, un precursor al curentelor naționaliste de astăzi.

O cultură vastă în toate domeniile științelor umaniste

și ale științelor exacte i-au pus la îndemână o informație bogată și sigură și o putere de argumentare excepțională. Stilul său aspru este forma firească a argumentărilor polemice cari cad ca lovituri de ciocan și a enunțurilor apodictice de adevăruri aruncate ca axiome.

Trebuie să deosebim activitatea lui Aurel C. Popovici, doctrinar naționalist și îndrumător al culturii și al vieții românești, de activitatea ce a desfășurat pentru apărarea elementului românesc din teritoriile de sub stăpânire străine. Sânt două fronturi de luptă ale aceluiași război pentru conservarea neamului românesc. Ținta finală către care vâslia spiritul înaripat al lui Aurel C. Popovici a fost adunarea Românilor într'un stat. Etapele acestui drum erau fixate pe un plan mai îndepărtat decât acela care s'a realizat printr'o conjunctură istorică pe care nici o minte omenească n'o putea prevedea.

Aurel C. Popovici, având permanent înaintea ochilor primejdia maghiarismului, care înghiția cu lăcomie frânturi din națiunile pe cari le stăpâna cu brutalitate și primejdia slavismului, care asimila lent marginile teritoriului etnic românesc, a văzut mântuirea istorică într'o alianță cu germanismul. Din această concepție rezultă o atitudine rezervată față de poporul francez pe care-l vedea subminat de cangrena democratismului disolvant. El nu putea privi cu simpatie alianța Franței cu Rusia și legăturile politice franceze cu mișcarea panslavă. Franța își căuta în politica rusofilă și panslavistă un aliat împotriva germanismului în amenințătoare ascensiune după războiul din 1870. Rusia și panslavismul erau însă primejdiile de moarte pentru poporul român.

Plecând dela aceste premise Aurel C. Popovici luptă, pe celalt front al activității sale, cu aceeași credință și cu aceleași arme. Prin presa din țară și din străinătate, în deosebi din Austria, el arată primejdia și formulează soluții. Necesitățile etnico-istorice din acea vreme stau la temelia

concepției sale, care preconiza o organizare federativă, după model elvețian, a națiunilor din imperiul habsburgic. Emancipării acesteia a tuturor Românilor din Austro-Ungaria avea să-i urmeze în mod firesc unirea tuturor Românilor. Concepția aceasta este formulată în deosebi în lucrarea de mare ecou „*Die vereinigten Staaten von Gross-Oesterreich*” apărută la Lipsca în anul 1906. Ea a avut un răsunet extraordinar la națiunile oprimate din Austro-Ungaria, a sguduit din temelii credința acestor națiuni în viabilitatea vulturului bicefal și a trezit conștiința drepturilor naționale. Dreptul de autodeterminare al naționalităților impus prin punctele wilsoniene, n'a fost decât consecința firească a concepției lui Aurel C. Popovici. Soluția expusă în studiul său era o soluție de tranziție posibilă în acel moment istoric; prin ea se urmăria ameliorarea situației Românilor și pregătirea lor pentru idealul final, care se preconiza mai îndepărtat; ea nu reprezenta un ideal final, ci însemna pregătirea drumului către acel ideal.

Istoria a precipitat soluționarea problemei. O voință superioară tuturor prevederilor și voințelor omenești a ajutat realizarea acestui ideal.

A rămas prin aceasta zădarnică opera lui Aurel C. Popovici? O lege morală ne învață că nimic din eforturile noastre către bine nu se pierde. Opera lui Aurel C. Popovici și-a produs efectele ei în pregătirea spiritelor pentru lupta pentru libertate și autodeterminare la națiunile din fostul imperiu habsburgic.

Pentru a putea lupta cu mai mult succes, împotriva primejdiei austro-ungare, pentru Românii din acea țară, Aurel C. Popovici își ia, în 1912, concediu și pleacă din București pentru a se stabili în Viena. Aici câștigă cercuri tot mai largi pentru ideile sale. Influența sa ajunge până la curtea imperială unde câștigă adesiunea categorică a succesorului tronului habsburgic, arhiducele Franz Ferdinand. Ungurii în desnădejdea lor întreprind o acțiune de

nimicire împotriva cărții și a autorului. Cartea este interzisă, scoasă din librării, confiscată, nimicită; împotriva autorului ei deschid acțiune publică de înaltă trădare pentru a-l condamna iarăși la muncă silnică pe viață. Dar idea își face drum, ea nu poate fi nimicită. Nici de astă dată autorul n'a căzut în mâna călăilor, dar și acum a căzut o victimă, ca și atunci cu procesul replicei, când tânărul tipograf M. N. Roman din Sibiu a căzut victimă răzbunării maghiare. De astă dată victimele au fost arhiducele Franz Ferdinand și soția sa uciși în atentatul dela Saraievo. Arhiducele era partizan al doctrinei lui Aurel C. Popovici. Ungurii nu puteau ierta această trădare a casei de Este, cum numiau ei atitudinea moștenitorului tronului habsburgic. Ei vedeau în viitorul monarh un partizan al drepturilor naționalităților. Naționalitățile oprimate însă, cărora li se refuza o libertate parțială și-au găsit, după cataclismul mondial, libertatea deplină. La făurirea mentalității, care a folosit momentul istoric, la pregătirea spiritelor naționalităților pentru lupta pentru libertate care a dus la prăbușirea monarhiei habsburgice, a contribuit, în mare măsură, opera lui Aurel C. Popovici.

Din acest punct de vedere Cehii, Slovicii, Slovenii, Sârbii și celelalte neamuri ni sunt tributari cu recunoștința lor. Trebuie să facem acest act de dreptate față de memoria nedreptățită a lui Aurel C. Popovici.

Aurel C. Popovici este un nedreptățit uitat și de aceia, cari trăiesc prin gândul lui sădit în sufletele lor. Meritul ce-l are la dărâmarea situației politice antebelice din Europa centrală va trebui restabilit odată cum cere dreptatea.

Prin Opera sa Aurel C. Popovici a contribuit la dărâmarea zidurilor închisorii habsburgice. În privința aceasta el stă în fruntea luptătorilor pentru libertate ai națiunilor din Austro-Ungaria. Să nu pierdem din vedere că principiul național a fost sugerat lui Wilson de către T. G.

Masaryk, camaradul de luptă al lui Aurel C. Popovici și conaționalul lui Pallacky, istoricul ceh la care găsim în germene concepția statului federativ austro-ungar.

În ziua de 27 August 1916 (14 August st. v.), exact 24 ani din ziua arestării lui Aurel C. Popovici la Predeal, România declară război Austro-Ungariei, motivându-și această hotărâre istorică cu dreptul la viață liberă a Românilor de pretutindeni. Din momentul în care țara a intrat în război, Aurel C. Popovici și-a încordat toată ființa pentru a-și servi neamul în ceasurile destinului tragic.

Drumul pribegiei sale reîncepe, după scurte popasuri. El părăsește Viena și se refugiază în Elveția pentru a continua lupta de luminare și informare a lumii apusene asupra chestiunii românești. Lipsurile îl apăsau, dar nu-i curmară puterea de muncă. El n'a putut porni în largul lumii, cum doria, pentru apărarea cauzei neamului său, unde era mai mare nevoie, așa cum a făcut T. G. Masaryk evadat și el în timpul războiului din închisoarea habsburgică. Lui Aurel C. Popovici i-a lipsit sprijinul și înțelegerea compatrioților săi de care prietenul său ceh s'a bucurat din plin.

Stabilit în Elveția el duce o propagandă de lămurire a opiniei publice apusene asupra dreptății cauzei poporului său. În același timp pregătește o nouă operă, care avea să devie o nouă armă de luptă împotriva Ungurilor la congresul de pace. Această lucrare este: *La question roumaine en Transylvanie et en Hongrie*, Lausanne-Paris 1918, tipărită după moartea lui Aurel C. Popovici, prin truda și sbuciumul devotat al soției sale. *La question roumaine* redactată în anii 1916—17, după intrarea României în război se alcătuește din părți din replica scrisă în 1892 și din capitole scrise după 1916. Argumentele din 1892 au folosit și pentru apărarea drepturilor noastre la congresul păcii din 1919.

Răsună în această carte vigoarea luptătorului din 1892, care a aruncat în lupta împotriva Ungurilor arma științei și a dreptății neamului său. Dar mai puternice vibrează acum accentele de afirmare a acestei dreptăți acum când neamul întreg a pornit la moarte pentru biruința ei, când țara liberă intrată în războiul de întregire fusese supusă tragicei încercări a înfrângerii. Cartea aceasta este scrisă cu sângele eroului pribeag, care nu se lasă înfrânt. Luptă cu toate mijloacele, strâmtorat de sărăcie și obosit de boala, căreia nu vrea să i se supună organismul său robust. Coarda eforturilor și a suferințelor a fost însă întinsă peste măsură, până ce a plesnit, mai mult sub lovitura ce i-o dădu înfrângerea armatelor române în 1917, decât a unei boli ce putea fi înfruntată. A murit fără mângâierea, care a venit pentru noi toți câți am supraviețuit acelei îngenunchieri tragice. Destinul lui este destinul soldatului căzut pe câmpul de luptă cu ochii spre cerul albastru și luminos al idealului pentru care a căzut.

Viața lui Aurel C. Popovici este o epopee de lupte dârze cu armele spiritului împotriva opresiunii și a primejdiei de exterminare a neamului românesc de sub stăpâniri străine. Viața lui Aurel C. Popovici a fost în întregime închinată luptei pentru drepturile poporului român. Ea n'a cunoscut răgaz până ce nu și-a găsit odihnă și mântuire din sărăcie în mormântul din cimitirul din Geneva, unde zace uitat de aceia pe cari i-a îndrumat și i-a pregătit pentru luptă, uitat de aceia pentru cari s'a sacrificat, nedreptățit de publicistica românească pe care a cinstit-o prin contribuția sa.

În cimitirul din Geneva doarme Bănățeanul Aurel C. Popovici, ostaș credincios al neamului său, căruia i-a închinat întreaga sa viață de trudă.

Sub lespede lucie din cimitirul străjuit la orizont de masivul etern înzăpezit la Mont-Blancului doarme etern

Aurel C. Popovici. Compatrioții săi, cari se vor osteni până acolo sus, luând șoseaua ce urcă lin pe malul lacului Lemn, vor putea ceti ca o mustrare epitaful săpat în lepedea de marmoră de pe mormântul unui ostaș al gândirii românești :

Aurel C. Popovici

1863—1917

Patriote roumain

Mort pauvre

BIBL. UNIV. CLUJ

5095 " 30. X. 1937

EXEMPLAR LEGAL